

Роль ризик-менеджменту у системі організації пенсійного менеджменту

Кожному рівню національної пенсійної системи притаманні прояви ризиків, які виникають внаслідок дії непередбачуваних факторів. Необхідність оперативного реагування на ризики та здійснення управління ними вимагає впровадження ризик-менеджменту у пенсійній сфері. Стаття присвячена дослідженню ролі ризик-менеджменту у системі організації пенсійного менеджменту та визначенню його впливу на формування ефективного механізму управління пенсійною системою. Розкрито чинники, які зумовили інтерес до ризик-менеджменту у суспільстві. Визначено переваги ризик-менеджменту для бізнесу і можливості їх використання у пенсійній сфері. Охарактеризовано ризики, що проявляються при функціонуванні вітчизняної пенсійної системи. Доведено, що впровадження ризик-менеджменту в пенсійній сфері дозволить захистити пенсійні активи учасників накопичувальних пенсійних програм, дасть змогу вчасно перерозподіляти фінансові ресурси між трьома рівнями пенсійної системи з метою уникнення дисбалансу між ними, оперативно використати нові фінансові інструменти фондового ринку і вносити зміни в інвестиційну стратегію учасників накопичувальних пенсійних програм.

Ключові слова: *ризик-менеджмент, пенсійний менеджмент, система пенсійного страхування, управління ризиками.*

Роль риск-менеджмента в системе организации пенсионного менеджмента

Каждому уровню национальной пенсионной системы присущи проявления рисков, возникающих в результате действия непредсказуемых факторов. Необходимость оперативного реагирования на риски и осуществление управления ими требует внедрения риск-менеджмента в пенсионной сфере. Статья посвящена исследованию роли риск-менеджмента в системе организации пенсионного менеджмента и определению его влияния на формирование эффективного механизма управления пенсионной системой. Раскрыты факторы, которые обусловили интерес к риск-менеджменту в обществе. Определены преимущества риск-менеджмента для бизнеса и возможности их использования в пенсионной сфере. Охарактеризованы риски, которые проявляются при функционировании пенсионной системы Украины. Доказано, что внедрение риск-менеджмента в пенсионной сфере позволит защитить пенсионные активы участников накопительных пенсионных программ, даст возможность вовремя перераспределять финансовые ресурсы между тремя уровнями пенсионной системы во избежание дисбаланса между ними, оперативно использовать новые финансовые инструменты фондового рынка и вносить изменения в инвестиционную стратегию участников накопительных пенсионных программ.

Ключевые слова: *риск-менеджмент, пенсионный менеджмент, система пенсионного страхования, управление рисками.*

Role of Risk Management in the Organization System of Pension Management

Each level of the national pension system has its inherent risks that arise as a result of unforeseen factors. The need to respond quickly to risks and manage them requires the implementation of risk management in the pension field. The article is to investigate the role of risk management in the organization system of pension management and

determine its impact on the formation of an effective mechanism for managing pension system. There are revealed the factors that led to the interest in risk management in society. There are defined the advantages of risk management for businesses and their possible use in the pension field. There are characterized risks that occur in the operation of the national pension system. It is proved that the implementation of risk management in the pension sphere will protect the pension assets of participants of funded pension schemes, allow timely to redistribute financial resources among the three levels of the pension system to avoid an imbalance between them, quickly use new financial instruments of the stock market and make changes to the investment strategy of participants of funded pension schemes.

Keywords: risk management, pension management, pension insurance system, management of risks.

Постановка проблеми. У зв'язку із обговоренням пенсійної реформи значна увага науковцями і практиками приділяється питанням удосконалення управління пенсійної сфери. Практичне використання всіх трьох рівнів національної пенсійної системи вимагає чіткої координації дій між суб'єктами, які приймають активну участь у їх функціонуванні, а також створення цілісного ефективного механізму управління. Вирішенню цієї проблеми сприятиме використання теоретичних і практичних основ пенсійного менеджменту, якому дедалі більше уваги починають приділяти науковці, фінансисти, фахівці, що займаються питаннями формування вітчизняної пенсійної системи.

Серед багатьох наукових проблем, які необхідно дослідити, вивчаючи систему організації пенсійного менеджменту, однією з головних є забезпечення захисту пенсійних активів учасників пенсійних програм від прояву різноманітних фінансових ризиків. Враховуючи, що їх використання має довгостроковий характер, виникає ймовірність виникнення кризових явищ у суспільстві, в національній економіці. Фінансова криза може прямим чином вплинути на динаміку зміни вартості пенсійних активів та їх інвестиційних доходів. У зв'язку з цим доцільним є дослідження управління ризиками у пенсійній сфері й визначення ролі ризик-менеджменту у вирішенні цих питань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ризик-менеджмент посідає важливе місце серед сучасних методів управління бізнесом, хоча вважається новим напрямом у теорії і практиці менеджменту. Його дослідженням займаються як вітчизняні так і зарубіжні вчені: В. Вітлінський, С. Наконечний, О. Шарапова [2], А. Камінський [4], А. Старостіна, В. Кравченко [13], А. Смит [11], И. Балабанов [1], А. Мельников [7], М. Рогов [10], В. Шахов, А. Миллерман, В. Медведев [16], Ф. Найт [9]. У своїх працях вони акцентують увагу на зв'язку ризику з концептуальними базовими питаннями підприємницької діяльності.

Питання страхового менеджменту і відповідно пенсійного менеджменту досліджували С. Осадець, О. Мурашко, В. Фурман [14], А. Супрун [15], які вивчали передумови його становлення і розвитку.

Проте, ще не знайшли достатнього опрацювання серед фахівців наукові дослідження щодо визначення ролі ризик-менеджменту в організації системи пенсійного менеджменту і створенні оптимального механізму управління системою пенсійного страхування.

Метою статті є дослідження ролі ризик-менеджменту у системі організації пенсійного менеджменту, визначення взаємозв'язку між ними і впливу на формування ефективного механізму управління вітчизняною пенсійною системою.

Виклад основного матеріалу. Створення сучасної української пенсійної моделі базується на принципах пенсійного страхування. Нове вітчизняне пенсійне законодавство передбачає створення системи пенсійного страхування, яка має включати три основні ланки: солідарну пенсійну систему, загальнообов'язкову державну накопичувальну систему пенсійного страхування і недержавне пенсійне забезпечення. Кожна із цих ланок у ринковому середовищі може піддаватися відповідним ризикам, які треба визначати, оцінювати, попереджувати, здійснювати профілактичні заходи.

Особливості управління у пенсійній сфері вимагають використання у ній системи ризик-менеджменту. Враховуючи довгостроковість використання пенсійних активів учасників пенсійних програм, вона дасть можливість оперативно реагувати на кризові явища, які можуть проявлятися при функціонуванні національної пенсійної системи. Тому пенсійний менеджмент тісно пов'язаний з ризик-менеджментом, а його успішне застосування залежить від наявності ефективної системи управління ризиками.

Ризик-менеджмент важливий за цих обставин з двох причин. По-перше, дієве управління ризиками підвищує стабільність всіх рівнів національної пенсійної системи і зменшує коливання курсів основних видів цінних паперів, що позитивно впливає на ринок нових інвесторів. По-друге, до ризик-менеджменту, враховуючи велике коливання акцій, вимушені звертатися великі інститути (банки, інвестиційні і страхові компанії), які проводять масштабні активні операції з фінансовими інструментами [13].

Зростання інтересу до ризик-менеджменту у суспільстві зумовлено багатьма факторами, серед яких можна відмітити наступні:

- зростання ролі та значення фінансових ризиків для економіки країни. Значна капіталізація фондового ринку дозволяє розглядати його як складову частину національної економіки;

- у нашому суспільстві тільки починає формуватися культура ризику, тобто сукупність ustalених норм, цінностей та дій стосовно того, як людині та компанії треба поводитися з ризиками. Яскравим свідченням цього може слугувати недовіра населення до послуг, що їх пропонують фінансові

Економіка та менеджмент

інститути на третьому рівні національної пенсійної системи. Про наявність культури ризику в компанії можна судити з того, наскільки її керівництво свідоме того, які саме ризики прийняті до фінансових інститутів другого і третього рівнів.

- використання механізму фінансового важеля-левериджу. На ринку є широке коло фінансових інструментів, використання яких пов'язане з механізмом фінансового важеля і за допомогою яких компанії можуть ефективно керувати багатьма видами фінансових ризиків.

- в Україні не розвинута інфраструктура ризик-менеджменту (тобто інститути та інструменти для управління ризиками);

- вимоги органів, що регулюють фінансові ринки. На увагу до ризик-менеджменту вплинули також вимоги з боку державних органів до корпорацій і банків створити відповідну систему управління ризиками;

- досвід невдалого управління фінансовими інститутами, фінансовими організаціями в кризових ситуаціях;

- глобалізація економіки, що збільшує існуючі ризики та зумовлює появу нових [13, с. 12-19].

Рис. 1. Переваги ризик-менеджменту для підприємництва

Джерело: [11, с. 12-13].

Досліджуючи теорію і практику ризик-менеджменту в наукових колах все більше акцентують увагу на тому, що він виступає одним із основних сучасних методів управління бізнесом. На рис. 1 відображені переваги ризик-менеджменту для підприємництва. Майже всі вони можуть бути використані у системі пенсійного страхування при створенні оптимального механізму управління у пенсійній сфері, реалізуючи завдання пенсійної реформи.

В економічній літературі відмічається, що ризик-менеджмент – це сукупність послідовних заходів антикризової діяльності, застосування яких має комплексний, системний характер та є фактором підвищення надійності захисту від настання страхових випадків. Ефективний ризик-менеджмент включає:

- систему управління;
- систему ідентифікації та вимірювання;

• систему супроводження (моніторингу та контролю).

Управління ризиком – «ризик-менеджмент» – одне з головних понять страхового бізнесу на Заході. У вітчизняну практику воно включено відносно недавно. Ризик-менеджмент базується на знанні стандартних прийомів управління ризиком, умінні швидко і правильно оцінити конкретну економічну ситуацію. Ризики будь-яких видів піддаються управлінню, що дозволяє певною мірою передбачити їхні наслідки, а відтак і фінансові витрати для відшкодування збитків, що є особливо важливим.

Сучасні реалії в економічному житті суспільства, удосконалення економічних відносин визначають нові підходи до розвитку ризик-менеджменту. Вони розглядають ризик-менеджмент як інтегрований, об'єднаний. Це означає, що управління ризиками координує вище керівництво, а кожний працівник підприємства чи організації має розглядати ризик-

менеджмент як частину своєї роботи. Крім того ризик-менеджмент має неперервний характер так як процес управління ризиками триває безупинно. Нова модель ризик-менеджменту передбачає розгляд всіх ризиків і можливостей організації, підприємства, фінансових інститутів, оцінку та управління ними. У зв'язку з цим у наукових колах його розглядають також як розширений ризик-менеджмент на відміну від попередніх підходів, коли він мав обмежений

характер і стосувався тільки застрахованих і фінансових ризиків [5, с. 14].

Сучасні методологічні підходи ризик-менеджменту потрібно активно використовувати при формуванні системи пенсійного менеджменту. Серед ризиків, які проявляються у пенсійній сфері, більшість пов'язана з функціонуванням трьох основних ланок української пенсійної системи. Основні з них показані в табл. 1.

Таблиця 1

Ризики, що проявляються при функціонуванні вітчизняної пенсійної системи

№	Рівні національної пенсійної системи	Ризики
1.	Солідарна пенсійна система	Виникнення дефіциту фінансових ресурсів в солідарній системі
		Погіршення демографічної ситуації, зростання частки пенсіонерів по відношенню до працездатного населення
		Незбалансованість страхових платежів між суб'єктами I рівня національної пенсійної системи
		Негативні тенденції на ринку праці, що зменшують кількість платників єдиного соціального внеску
		Кризові фінансові явища в національній економіці, що призводять до зниження ВВП
		Недосконалість механізму нарахування пенсій на I рівні
2.	Загальнообов'язкова державна накопичувальна пенсійна система	Недостатній рівень фінансової грамотності населення щодо особливостей функціонування II рівня національної пенсійної системи
		Нерозвиненість фондового ринку
		Прояви інфляційних процесів, що можуть у певній мірі знецінити пенсійні накопичення учасників другого рівня
		Відсутність досвіду функціонування II рівня в країні, відповідно нестача кадрів та фахівців, що мають досвід роботи у фінансово – інвестиційній сфері
		Недостатня взаємодія фінансових інституцій на II рівні та слабкість недержавних регуляторів
		Низький рівень довіри населення до накопичувальних пенсійних програм
		Недосконала система захисту пенсійних активів II рівня
		Відсутність механізму публічної інформованості населення про динаміку зміни вартості їх пенсійних активів
3.	Недержавне пенсійне забезпечення	Недосконала законодавча база
		Високі адміністративні витрати у недержавних пенсійних фондах в загальній сумі пенсійних активів учасників третього рівня
		Недостатнє залучення до III рівня страхових компаній і банківських установ, що зменшує конкуренцію для НПФ
		Недостатність фінансових інструментів на фондовому ринку, що ускладнює формування оптимальних інвестиційних портфелів учасників III рівня.
		Низький рівень доходів громадян, що значно зменшує можливості залучення фінансових ресурсів до III рівня
		Недостатня взаємодія державних і недержавних фінансових інституцій при функціонуванні III рівня.

Джерело: розроблено автором.

Більшість ризиків, що можуть проявитися на кожному із трьох рівнів національної пенсійної системи, можна мінімізувати або нейтралізувати при наявності ефективної системи управління ними. Тому роль ризик-менеджменту виступає однією із ключових при організації оптимальної системи пенсійного менеджменту.

У ризик-менеджменті прийнято виділяти декілька ключових етапів:

- на першому етапі відбувається виявлення ризику з супутньою оцінкою вірогідності його реалізації та масштабу наслідків;

- на другому етапі здійснюється розробка ризик-стратегії з метою зниження вірогідності реалізації ризику і мінімізації можливих негативних наслідків;
- на третьому етапі вибираються методи та інструменти управління виявленим ризиком;
- на четвертому етапі проводиться безпосереднє управління ризиком;
- на завершальному етапі оцінюються досягнуті результати і коректується ризик-стратегія [3].

За ключовий етап ризик-менеджменту вважається етап вибору методів та інструментів управління ризиком.

Надзвичайно важлива роль ризик-менеджменту проявляється в пенсійній сфері в умовах, коли має місце фінансова криза. Саме необхідність оперативно реагувати на кризові явища, які можуть проявлятися на кожному рівні системи пенсійного страхування надає пріоритетного значення управлінню ризиками в загальній системі пенсійного менеджменту. Це дасть змогу уникнути значних збитків у пенсійній сфері, захистити пенсійні активи учасників накопичувальних пенсійних програм, вчасно перерозподілити фінансові ресурси між трьома рівнями пенсійної системи, щоб уникнути дисбалансу між ними, оперативно використати нові фінансові інструменти фондового ринку і внести зміни в інвестиційну стратегію учасників накопичувальних пенсійних програм.

Висновки. Таким чином, вивчення теоретичних аспектів управління ризиком або ризик – менеджменту дасть можливість використати їх при формуванні системи пенсійного менеджменту і практичному використанню при функціонуванні всіх трьох рівнів вітчизняної пенсійної системи. Ризик – менеджмент порівняно новий напрям у теорії і практиці менеджменту, що впевнено посів своє місце серед сучасних методів управління бізнесом. Серед факторів, що зумовили актуальність і потребу якнайшвидшого освоєння та впровадження методів ризик – менеджменту у пенсійній сфері основним виступає зростання ролі і значення фінансових ринків для економіки країни. Капіталізація фондового ринку дозволяє розглядати його як важливу складову частину національної економіки.

Для системи пенсійного менеджменту ризик – менеджмент вважається одним із основних складових елементів. Система пенсійного страхування піддається прояву багатьох фінансових ризиків, особливо у сфері захисту пенсійних активів. Існуюча фінансова криза у суспільстві, яка зачепила і пенсійну сферу показала, що її можна успішно подолати тільки при наявності ефективної системи управління ризиками. Тому формування і реалізація системи ризик – менеджменту, яка би дозволяла оперативно реагувати на кризові явища у пенсійній сфері, буде сприяти створенню ефективної системи пенсійного менеджменту.

4 Список використаних джерел

1. Балабанов *И.Т.* Риск-менеджмент / И.Т. Балабанов. – М.: Финансы и статистика, 1996. – 192 с.
2. Вітлінський *В.В.* Економічний ризик та методи його вимірювання: Підручник / В.В. Вітлінський, С.І. Наконечний, О.Д. Шарапов. – К.: КНЕУ, 2000. – 354 с.
3. Гольдштейн *Г.Я.* Экономический инструментарий принятия управленческих решений / Г.Я. Гольдштейн, А.Н. Гуц. – Таганрог: Изд-во ТРТУ, 1999. – 259 с.
4. Камінський *А.Б.* Економічний ризик та методи його вимірювання: Навч. посіб. / А.Б. Камінський. – К.: Вид. дім «Козаки», 2002. – 120 с.
5. Комплексный подход к риск-менеджменту: стоит ли этим заниматься: Пер. с англ. – М.: Издат. Дом «Вильямс», 2003. – 208 с.
6. Мальований *М.І.* Стан та проблеми фінансового забезпечення системи пенсійного страхування України / М.І. Мальований // Облік і фінанси – 2014. – № 1(63). – С. 89-95.
7. Мельников *А.В.* Риск-менеджмент: Стохастический анализ рисков в экономике финансов и страхования / А.В. Мельников. – М.: Анкил, 2001. – 140 с.
8. Мірошниченко *І.С.* Сучасні проблеми пенсійного забезпечення: зарубіжний досвід та вітчизняні реалії / І.С. Мірошниченко // Облік і фінанси. – 2012. – № 4 (58). – С. 65-72.
9. Найт *Ф.* Риск, неопределенность и прибыль / Ф. Найт. – М. Изд – во «Дело», 2003. – 360 с.
10. Рогов *М.А.* Риск-менеджмент / М.А. Рогов. – М.: Финансы и статистика, 2001. – 120 с.
11. Смит *А.* Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит. – М., 1962. – 420 с.
12. Современное управление: Энциклопедический справочник. – М.: Издатцентр, 1997. – Т. 1. – 584 с.
13. Старостіна *А.О.* Ризик-менеджмент: теорія і практика: Навч. посіб. / А.О. Старостіна, В.А. Кравченко. – К.: ІВЦ «Видавництво «Політехніка», 2004. – 200 с.
14. Страховий менеджмент: підручник / [С.С. Осадець, О.В. Мурашко, В.М. Фурман та ін.]; за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. С.С. Осадця. – К.: КНЕУ, 2011. – 333 с.
15. Супрун *А.А.* Страховий менеджмент: Навч. посіб. / А.А. Супрун, Н.В. Супрун. – Л.: Магнолія, 2010. – 300 с.
16. Шахов *В.В.* Теория и управление рисками в страховании / В.В. Шахов, А.С. Миллерман, В.Г. Медведев. – М.: Финансы и статистика, 2002. – 224 с.
17. Helman *W.R.* Risk management der privaten Hausschaltel// Versicherungswirtschaft. – 1992. – №7. – P.397.
18. Rudolph *H.* Pension Funds Reform and Capital Market Development: Threats and Misconceptions [Electronic resource]. – Mode of access: www.apapr.ro/images/stories/materiale/.../2011/.../wb%20rudolph.pdf.